

IN MEMORIAM

DR. JOSIP MAL

(Pretrž, 22. 12. 1884—Ljubljana, 29. 8. 1978)

V visoki starosti skoraj 94 let je umrl 29. avgusta 1978 v Ljubljani slovenski zgodovinar dr. Josip Mal. Rodil se je kot kmečki sin 22. decembra 1884 na robu lepe Moravske doline, na Pretržu pri Pečah. Maturiral je v Ljubljani, nato pa je na dunajski univerzi študiral zgodovino, geografijo in umetnostno zgodovino ter doktoriral leta 1908 s temo iz srednjeveške zgodovine. Znanstveno se je izpopolnjeval na Inštitutu za raziskovanje avstrijske zgodovine na Dunaju in tu opravil tudi strokovni izpit za službo v arhivih, muzejih in knjižnicah iz zgodovine, pomožnih zgodovinskih ved in umetnostne zgodovine. »Domače delo« pri tem mu je bila zgodovina uskoških naselitev, tema, ki se je k njej še povrnil, saj mu je Srbska akademija znanosti leta 1924 izdala v seriji Naselja i poreklo stanovništva (prvo odeljenje Srpskega etnografskega zbornika) knjigo o uskoških naselbinah in slovenskih deželah.

Novembra 1909 je dobil službo v takratnem kranjskem deželnem muzeju v Ljubljani, ki se je po propadu habsburške monarhije preimenoval v Narodni muzej. V tem muzeju je delal celih 36 let. Ob Mantuanijevi upokojitvi je postal avgusta 1924 njegov ravnatelj in ostal to (s kratkim presledkom) vse do leta 1945. Kot upokojenec je še enajst let honorarno vodil ljubljanski mestni muzej (1950 do 1961). Taka je bila Malova zunanja življenjska pot. V obeh muzejih, zlasti pa seveda v Narodnem muzeju, je izvedel in organiziral zelo veliko novega ter ju za trajno obogatil z rezultati svojega dela in zamisli. V zvezi s tem delom je Vodnik po Zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani, ki ga je napisal leta 1931. To je bil prvi slovenski vodnik tega muzeja — prejšnjega, nemškega je bil več kot štirideset let poprej sestavil Karel Dežman. Mal je izdelal tudi Vodnik po ljubljanskem mestnem muzeju (1939) in izdal knjižico Vprašanje mestnega muzeja v Ljubljani (1955).

Dolga leta je deloval Mal v Muzejskem društvu za Slovenijo, predhodniku današnjega Zgodovinskega društva za Slovenijo. Več let je bil njegov podpredsednik. Z letnikom 1926 je postal za Mantuanijem urednik zgodovinskega dela Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo. Glasnik je urejal tudi potem, ko je odpadel prirodoslovni del, vse do konca njegovega izhajanja (1945). Uredil je vsega dvajset letnikov, med njimi je bil tudi zajetni Zbornik ob stoletnici društva 1839 do 1939, v katerem je sam opisal razvoj Muzejskega društva v teku sto let.

Malovo znanstveno delo je bilo zelo obsežno. O njem nam govorijo številne knjige, dalje in krajše razprave, objavljene v strokovnih časopisih ter pred vojno v časnikih in revijah katoliškega tabora (Slovenec, Čas, Dom in svet), po vojni pa v Slovenskem poročevalcu, Tovarišu, koledarjih Mohorjeve in Prešernove družbe. Segalo je na precej različna področja.

S področja umetnostne zgodovine je napisal Mal v prvih letih po nastanku jugoslovanske države pregledno knjigo Zgodovina umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih (1924) ter nekaj razprav in zapiskov. Glavno Malovo delo pa pripada zgodovini in v njej posebej dvema med seboj dokaj oddaljenima časovnima obdobjema. Prvo je obdobje najstarejše slovenske srednjeveške zgodovine, drugo pa čas od konca osemnajstega stoletja naprej.

Iz srednjega veka je zanimalo Mala predvsem vprašanje karantanske kneževine in nastanka, pomena in vloge ustoličevanja koroških vojvod, v zvezi s tem pa vprašanje o neodvisnosti ali podrejenosti takratnih naših prednikov, vprašanja strukture takratne družbe in podobni problemi. O vsem tem je napisal Mal vrsto daljših in krajših razprav ter nekaj knjig. O problemih, ki jih je obravnaval, so trajale dolga desetletja ostre polemike med zgodovinarji različnih generacij, nazorov in narodnosti in še niso zaključene. Tudi Mal je bil živo vključen v to polemiko. Nekatere njegove teze so bile ovržene, nekatere so se pokazale kot pravilne. vsekakor pa njegovega deleža v teh razpravljanih nihče ne bo mogel prezreti.

Drugo obdobje, s katerim se je Mal podrobneje ukvarjal, je bila novejša slovenska zgodovina od konca 18. stoletja naprej. Iz tega obdobja je njegovo prav gotovo v vsem najbolj pomembno delo Zgodovina slovenskega naroda, ki je kot nadaljevanje Grudnovega dela z istim naslovom izšlo v dvanajstih letih (1928—1939) pri Mohorjevi družbi v desetih letnih snopičih in predstavlja kot celota zajetno

knjigo na 1216 straneh. Zajet je čas od francoske revolucije in njenih odmevov na Slovenskem pa vse do izida zadnjega snopiča, saj se omenjajo še dogodki ob začetku druge svetovne vojne. Žal to ogromno, poljudno pisano in bogato ilustrirano delo zaradi želje založbe ni bilo dokončano na isti način kot je bilo začeto; avtor je moral svoje pripovedovanje močno skrajšati. Zato je sestavljena celota iz dveh močno neenakomernih delov. Prva tri poglavja so pisana zelo na široko. »Veliki francoski prevrat in slovenske dežele« sega do konca Ilirskih provinc (1789—1813) in ima 192 strani. Še obširnejša je »Doba političnega jerobstva (1813—1848)« s 440 stranmi. V tretjem poglavju »Leto svobode in deset let reakcije (1848—1860)« je zelo podrobno opisana revolucija, tako da Malov opis komaj kaj zaostaja za Apihovim, doba Bachovega absolutizma pa je podana zelo sumarno. Zadnji dve poglavji »Pod vodstvom prvakov (1860—1890)« in »Naš čas (po l. 1890)« sta samo pregled; četrto ima 120, peto pa 136 strani. Tako smo dobili z Malovo Zgodovino slovenskega naroda za čas od francoske revolucije do srede 19. stoletja naš doslej največji tekst in najpodrobnejši opis, slika druge polovice 19. stoletja pa je daleč krajša od Prijateljeve Slovenske kulturnopolitične in slovstvene zgodovine.

Za svojo Zgodovino je Mal pregledal in upošteval zelo veliko arhivskega gradiva, ki je bilo tedaj pri Narodnem muzeju, tako da daje ogromno novih in dotlej neznanih podatkov. Posebno vrednost daje njegovi Zgodovini tudi smisel za probleme vsakdanjega življenja, ki jim je posvetil zelo veliko prostora. Mal je zavracal zgodovinopisje, ki daje samo »več ali manj vestno registriranje vojnih pohodov, obteganj in mirovnih pogodb, diplomatskih spletk, zvičajnosti, letnic vladarjev in parlamentarnih razprav«. Zavzemal se je za široko pojmovano kulturno zgodovino. »Odkrili bi radi vse, kar je kdaj odločevalo in obvladovalo življenje posameznika in celega naroda, spoznati bi hoteli vso notranjost človeka, njegovo нрав, duševnost in čustvenost, njegovo vsakdanje domače, družabno in poklicno življenje, poznali bi ga radi pri delu, igri in zabavi, v boleznih in zdravju, v jedi, pijaci in obleki, zasledovati bi želeli pota in obsege njegove izobrazbe, okusa in udobnosti njegovih stanovanj, opreme, orodja, razsvetljave in prometa, ker je vse to važno merilo v kulturnem razvoju, ki naj, bi nam pojasnil tudi gonilne sile in duhovne tokove, ki so pod površjem dogodkov in naprav, snovali in vtisnili pečat svojemu času, upoštevati je treba dalje tudi gospodarsko in socialno strukturo prebivalstva, nastanek priimkov in krajevnih imen in ne najnazadnje še navade in običaje, ki so vedno tako tesno povezani z vsem življenjem človeka in z njegovo notranjostjo, ker so dragocena uesedlina davne njegove kulture.« Tako je zapisal Mal v uvodu v kulturno-zgodovinski oris Ljubljana in njeni ljudje, knjigo, ki jo je izdal Mestni muzej leta 1957.

Ne glede na različne napake in pomanjkljivosti se je dr. Josip Mal s svojim delom, posebej pa z Zgodovino slovenskega naroda trajno zapisal v razvoj slovenske znanosti in posebej slovenskega zgodovinopisja.

Vasilij Melik

BIBLIOGRAFIJA DR. JOSIPA MALA

Retrospektivni izbor objav dr. Josipa Mala je pripravljen z uporabo obstoječih bibliografskih priročnikov in ob pregledu poglavitne slovenske historiografske periodike. Ker starejših avtorjevih lastnih bibliografij nismo našli, bibliografija ni popolna, še posebej ne glede številnih Malovih objav v nezagodovinarskih publikacijah; dodatno težavo predstavljajo nepodpisani članki in tisti, ki jih je avtor podpisal le s psevdonimom.

Bibliografske enote so urejene po letih izida (ne da bi leta posebej označevali); objave enega leta so urejene po abecednem redu, s tem da samostojnim delom slede knjižne ocene.

**K poglavju starejše zgodovine Sloven-
cev I, II.** — Čas 1909, str. 375—379 in
1916, str. 83—100, 175.

Spomini na Napoleonovo Ilirijo. —
Zora 1909, str. 179—181.

**Ocena: Aleksa Ivič, Seoba Srba u Hr-
vatsku i Slavoniju. Sremski Kar-
lovci 1904.** — Čas 1909, str. 434—435.

K teoriji o slovenskih županih. — Car-
niola 1910, str. 83—88.

O političnih idejah. — Slovenec 1910,
št. 61, 62.

Fomen in organizacija arhivov. — Dom
in svet 1910, str. 19—24.

**Ocena: Zahnbrecher Franz X., Die Ko-
lonisationstätigkeit des Hochstifts
Freising in den Ostalpenländern.
Beiträge zur Geschichte, Topogra-
phie und Statistik d. Erzbistums
München u. Freising 10. N. F. 4,**